

m. G. S.
Anmärkingar

Om

**Sörgiftiga Sårter
i Gemen,**

Med *Philosof. Facultetens* Samtycke wid Kongl. Lärös
Såter i Åbo til en *Academisk* Lärös öfning

Under Inseende af
Högådle och Widberömd

Herr **PEHR ADRIAN
G A D D,**

Riddare af Kongl. Maj:ts *Vasa Orden*, *Chem. och Metal-*
lurg. Professor Reg. & Ord. Plant. Directeur i Finland,
samt Ledamot af Kongl. *Swänska Wetenstaps*
Academien.

Utgifne och försvarade

Den 10 Nov. f. m. på Acad. Öfre Lärös Sal år 1773.

Af

CARL GUSTAF WALLENIUS,
V. D. M.

Å B O,

Tryckt hos JOHAN CHRISTOPHER FRENCKELL.

S:Æ R:Æ M:TIS

MAGNÆ FIDEI VIRO,

REVERENDISSIMO DOMINO

D: NO CAROLO
FRIDERICO
MENNANDER.

S. S. THEOLOGIE DOCTORI CELEBERRIMO,
DIOECESIOS ABOENSIS EPISCOPO EMINENTISSIMO,
ACADEMIE IBIDEM PRO-CANCELLARIO GRA-
VISSIMO,
SCHOLARUM PER DIOECESIN EPHORO ACCURATISSIMO.

NEC NON

REGLE ACADEMIE SCIENTIARUM HOLMENSIS MEM-
BRO DIGNISSIMO,

MÆCENATI MAXIMO.

Summum illum Favorem, quo semper me com-
plecti voluisti, Reverendissime Domine Episco-
pe, ne quidem rite exponere, multo minus debitis
extol-

extollere possum Laudibus. Tanta enim ejus documenta, jam expertus sum, a primo eo momento, quo limina TUA adire mihi licuit, ut quamdiu in vivis sum, memoria eorum mihi elabi nequeat. Ne ergo ingratus vivam & moriar, diu votis expetivi diem, quo venerabundam mentem meam in TE publice declarare possem. Hodie ergo primitias meas Academicas in medium allaturus, TIBI Reverendissime Domine Episcopo, eas offerre sustineo, non in remunerationem singularis TUI mihi præstiti Favoris, sed in signum, etli levissimum, attamen certissimum animi mei gratissimi. Adspice igitur illas, serena uti soles fronte, meque eodem, quo huc usque amplectere favore. De cætero, mihi nihil prius, nihil antiquius erit, quam Summum Numen assiduis fatigare precibus, velit TE, Reverendissime Domine Episcopo, in annos bene multos salvum sospitemque conservare, in Ecclesiæ suæ, Reipublicæ Literariæ fulcrum, commodum & decus longe maximum, Clientumque TUORUM solatium ac gaudium exoptatissimum, quorum in numerum, me etjam adscitum ut habeas, est quod humillima expeto mente. Permansurus ad extremum usque vitæ habitum,

REVERENDISSIMI NOMINIS TUI

Clientis humillimus & devotissimus
CAROLUS G. WALLENIUS.

VIRO Plurimum Reverendo nec non Præclarissimo,

D: NO JONÆ GUST.
MENNANDER,

Cœtus DEI in Urdiala Pastori Meritissimo, Accuratissimo,
Avunculo, omni animi observantia semper suspiciendo.

Quotiescunque benignitatem Tuam incomparabilem, & beneficia, quibus me nullo non tempore ornaſti, in memoriam revoco, toties pudore omnino impleor, quod hæc nullo modo agnoscere, ne dum rependere valeam. Bonitatis tuæ in me indicia, plura certe sunt, quam enumerare mea valeat lingua. Tu certe es, qui annis jam juvenilibus, tenerrimam mei geſſiſti curam, ſœvique, & laudabili Tuo informationis munere, omnem adhibuiſti operam, ut & eruditione cœdior & virtutibus redderem ornatior. Præterea, maturis conſiliis mihi nullo non tempore ſuffragio fuiſti, ipſoque a-ctû me quam ſœpiſſime ſuffulciſti. Officiû ergo mei plane immemor eſſem, niſi hac occasione beneficia Tua in me collata palam prædicarem, & hanc qualemcunque Diſſertatiunculam, qua decet observantia Tibi offerrem. Assume, rogo atque obteſtor, Avuncule Honoratiſſime, leve hoc gratitudinis meæ pignus, eodem quo me ſemper amplexus es favore. Meum erit vota perpetuo fundere callidiſſima, velit DEUS Ter Optimus Maximus, Te omnigena felicitate beatum, ad ſeram ætatem ſervare. Ero quoad vixero

Præclariffimi NOMINIS TUI

Cultor devotiſſimus

CAROLUS G. WALLENIUS.

VIRO Plurimum Reverendo atque Præclarissimo,
D: no JEREMIÆ WALLENIO,
Pastori Ecclesiarum, quæ DEO in Birckala & Harju col-
liguntur, longe vigilantissimo.

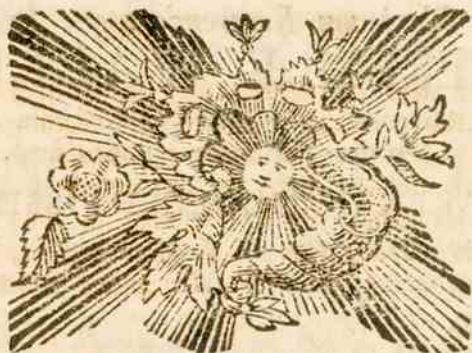
PARENTI INDULGENTISSIMO.

Plura certe Tibi, Parens Indulgentissime, debeo, quam
unquam solvere possum. Beneficia, quibus a primo vi-
tæ momento, in præsentem usque horulam, me mactasti, tot
tantaque sunt, ut ea nec mente complecti, nec debitis pro-
sequi, unquam valeam encomiis. Tuis namque, Parens O-
ptime, saluberrimis consiliis, Tuisque fidelissimis admoni-
tionibus, me semper in viam virtutis deducere studuisti.
Tu quotidianam mei eamque maximam gessisti Curam. Tu
nullis pepercisti impensis, modo progressum meum in Litteris,
salutemque promoveres, & quidem sæpe supra tuas fa-
cultates. Nullus sane præterivit dies, quin novum aliquod
paterni adfectus Tui, indicium in me exsare voluisti, sic-
que beneficia beneficiis cumulasti. Tuis etjam sumtibus hanc
Dissertatiunculam, in lucem edere conor publicam. Pro
bis igitur aliisque longe plurimis beneficiis, quid Tibi of-
feram? quid rependam? rependo tantum juveniles hæcæ pri-
mitias, tanquam animi devoti venerationisque meæ ad bu-
sum usque duraturæ, obsides, quas benigne ut suscipias, ca-
lamo pariter ac pietate oro atque obsecro. Hoc si feceris,
supra modum me felicem semper judicabo. In votis mihi o-
mni ætate erit, dignetur Summus Rerum Moderator, Te
Parens Indulgentissime una cum Matre Carissima, prospera
valetudine omniq; felicitatis genere cumulatissimum in lon-
gam annorum seriem præstare, Ecclesiæ emolumento, nobisque
omnibus quotquot Tui sumus gaudio & solatio certissimo. Sic
ex intimis cordis penetrabilibus vovet vovebitque

PARENTIS INDULGENTISSIMI

Filius obedientissimus

CAROLUS G. WALLENIUS.

§. 1.

Sörgift kallat alt, som i litet gry och ämne förmår förstöra och med wäldsam känning angräpa, antingen helt och hållit, eller til någon del, Djurens eller människornas Kropp. Ur grottor och Bergens hålor utdunstar ofta et döddande förgift i skapnad af ångor och dunster: I källor och watern finnes det, men ganska sällan. I alla tre naturens Riken förekomma förgiftiga ämnen fringspridda; Djur-riket scambriuzar det häftigaste och starkaste; Mineral-riket huser flere slags förgift. Wirt-riket det swagaste: men ock under allehanda slags skap-hyppen det tatrifaste.

I warma Climater och Södra werldenes delar, äro förgiftiga växter mycket mera allmänna än hos oss, GUD! lof! här i Norden: men så äro ock wi icke aldeles dem förutan. At både närmare kunna inse vårt Fosterlands förmåner fram för andra orter, samt at bibringa något allmänt begrepp, om förgiftiga växters beskaffenhet, och at våra Hushållare på Landet

det må kunna äfva och warfva sig, för de växter, hvilka i vårt Land, kunna vara menniskjor och Creaturen til någon skada och olägenhet, har jag ansedt för värdigt, at sådant här något närmare utreda. Wid det jag anförer desse strödde Anmärkningzar, förbehåller jag mig friheten at följa den ordning wid växternas updninnande, som Herr Archiateren och Medicarea von Linnés systema Sexuale gifwer anledning til.

Anmärkn. 1. Långe innesluten luft är för menniskjor och djur ofta dödelig, än mera den, som af ruttna animaliske dunster varit upfylld, och hvilken ur tillhäfta grafwar tillfälligt kan få öppning at frändunsta, och hwarpå ej mindre Herr SAUVAGES i *acta Upsal.* 1742. än Herr HAGVENOT, i *Assemblée publique de La société Royale des sciences de montpellier* 1747. förutan andra anförde flere bewis. Ifrån den ryktbara grottan *de Canis* i Neapel, som ock Berghåtan *Coricia* i Cicilien blåser et qwåfwande och dödande wåd r. Alle mineraliske ångor, som Bergsmån betefna med Schwanden äro förgiftige. I *acta Ups.* 1740 som ock i synnerhet i *Philos. Transact.* anføres af Herr Loxther flere rön, om eldsånge skadeliga ångors beskaffenhet i Stenkälls-grufworna, samt har den försarna Herr Muud igenom försök funnit, at en slk eldsång qwåfwande ånga kan estergjöras, om til 8 uns wain blandas 2 Drachm. oleum vitrioli, och deruti uplösas 2 Drachm. Järn sil-spån.

Anmärkn. 2. At förgiftige, i synnerhet Arsenicaliske wain äro ganska sällsynne, deruti råder sig tydeliga spår af den Högstas Försyn och godhet. Som Arseniken sällan ensam witrar ur bergen, den ock fordrar 40 gånger wain emot des tyngd förän något deraf kan uplösas, är des närward i Källwain, så mycket mera sällsyn. Källwain, som hysa en fugtig qwåfwand: swahwel ånga äro mera allmänne, såsom den bekanta *Brudel Baum* i *Pyrmont*, hwilken ångor ester Herr *Job. Phil. Seips* anmärkning dödar foglar, som komma at den;

den; *Johannis Brunn* i *Ungern* och flere. *Watr* som silas fram och flyta igenom *Cobolt* och *Arfenicaliske* malmer, kunna dock ibland träffas vara *arsenicaliske*, såsom ock *Altsolet* brunn i *Ungern*, och några flere dersöre mistänkas.

Utmärkn. 3. At det häftigaste förgift gifves i *djuret* fet, det utmärker nog wise *amphibiens* och *ermars* förgift. Såsom af *Crotalus*, *Cenobris*, *Najas* och flere, hwilka inom få ögnablick med sit förgift döda djur och människor.

Utmärkn. 4. I hwad man wårter och örter hysa förgift, derom anføres flere särskilda bewis här nedanföre; I anseende til den skiljaktiga wårtekan och wåldsamma känning, som derwid af dem rönes, finner man dem vara än *stupefacientia*, *acria*, *Emetica*, *Purgantia*, än ock *Narcotica*, *adstringentia* *stimulantia* eller ock för mycket *exsiccantia*, hwarom wid hwarje öre särskilt i korthet skall anmärkas.

Utländske Förgiftriga Wårter.

CLASSIS Monandria.

§. 1. *Amomum Zingiber*, *Jugefåra*. *Roten* hämtas til oss ifrån *Ostindien*, hwarest den mycket wårer. Brutas denne wårt i öfwerflöd dageligen uppå mat, hettar den för mycket och är skadelig; den hysar et *Camphert* likt årme, samt har den försarna *Helwig* öfwen frambrakt *Camphert* af denna wårt.

§. 2. *Maranta Galanga* är måst af samma beskaffenhet; men efter det, *anulyfis Chemica* utmärker, bör den dock biligt anses för mindre stimulan och calceaciens än *KÆMPFERIA Galanga*.

Diandria.

§. 3. *Piper niger*, *Peppar*. Öfwerförs til oss ifrån *Ostin-*

Ostindien, där den växer på en ranklik stjelf såsom Humblan; är allmänt bekant för sin skarpa och frätande bitterhet; bör mycket warsamt nyttjas; brukas ock i Medicin, som et groft Pulver, endast ifrån några gran til en half scrupel, som ock något i infusis, vinosis och Electuariis.

§. 4. *Piper Betel*. Bladen af denna växt, gifwa en röd saft och Pepparlik bärsta. Härmed drifwes en widlyftig handel i Östra Länderna, hwarest både fattig och rik tuggar *Betel*; Indianerne blanda up saften af dese blan med *Areka Cardemummor*, *Neglickor* och brände *Ostronskal*, hwaraf smaken wäl blifwer något angenåmare: men denne örtblanning är då ock så mycket mera hettande och skadelig, så at den inom kort tid fräter up deras tänder, och gjör dem helt kalswarta, ehuru de spätta ut den wärsta första saften af denna sin *Betel* under tuggandet.

Triandria.

§. 5. *Crocus*, Safran. Ehuru angenäm denne växt är til desj lukt och annars nyttig, wärkar den dock såsom et venenum Narcoticum och förorsakar at en skrattar sig til döds, om den icke försigtigt nyttjas, samt har *Galenus* redan haft sig det bekant. *Dioscorides* säger och at $\frac{1}{2}$ uns dödar; uti Infusis gifwes den til Dio högst Femton gran. 3 Tincturer til Trettio dråppar.

§. 6. *Bromus purgans*; växer i Canada; rötterne äger en purgerande kraft, samt kan utan et rått aspafadt mått ej utan skada nyttjas.

Anmärkn. 1. Alle gräsaktige växter i denne Class, utom den sidstnämde har man härtils ej haft anledning at misstänka för skadelige.

Tetrandria.

§. 7. *Globularia Alypum*; finnes i Italien wild och omkring Montpellier; är häftigt purgerande.

§. 8. *Plantago Pnyllium*, desj små swarta frön gifwa et mucilagineast segt ämne; om deraf brukas stor Dosis, anmärker Herr Archiat. von Linné at den förorsakar döden.

Pentandria.

§. 9. *Spigelia*; Kan brukas i medicin med någon försån, dock med warksamhet: Baron von Switen i desj *Comm. in BOERHAV. Aphorism. Tom. 4. pag. 737.* anser henne för ganska gifwa, och anmärker at Fransoserne dersöre falla henne *Brein villers.*

§. 10. *Azalea Pontica*; Dioscorides anmärker redan i sin tid, at omring *Heraclea* wid *Pontus*, den tiden denne wäxt blommar, och Bien besöker blommorne, blifwer den honung de utwärka, ganska förgiftig.

§. 11. *Convolvulus Turpetum* som ock *Falappa*, äro af wärter ibland de mäst häftigt purgerande medel. Den ena fås ifrån *Zeylon*, den andra ifrån *mexico* och *Vera Cruz.*

§. 12. *Plumbago dentaria*; huser en ganska skarp wätska; gnuggas tanden med desj pulver, falla ock friska tänder ut mun.

§. 13. *Solanum Nigrum*; Herr Professor *Spielman*, i desj *Dissertatio de plantis venenatis*; håller denne wäxt föga skadelig: men i Herr Professor *Schreibers* *Oeconom. und Cameral-Samlingen* ansöres flere bewis, at den dödar kalfwar, höns och änder. Frugten af *Solanum mammosum*, som kommer ifrån *Virginien* och *Barbados* är allmänt känd för förgiftig.

§. 14. *Strychnos nux vomica*, Räs-kakor. Ät frödet af en frugt hwilken wäxer som Yumpor i et stort träd, såsom en Ek i Ostindien. Tre gran kan en menniska högst utan skada af dem intaga.

§. 15. *Atropa*; alle species af detta slägte äro mycket förgif-

förgiftige, i synnerhet *mandragora* och *Bella Donna*. Huru *Mabartal*, hwilken Chartaginensterne stickade emot de uprorisge Afrikaner, igenom det han lämnade efter sig en myckenhet förgiftadt win, med *mandragora* förgaf näst hela hienteliga armeen, det förmåles i *Frontin Stratagemata* L. II. C. V. §. 12. Med *Bella Donna* har Danska krigshären i Skottland håndt det samma, hwilket *Miller* anför.

§. 16. *Cerbera Ahovai*, som växer i Brasilien, gifwer ur barken, när deruti skärs en förgiftig hwit saft. Kärnorna i frugten äro ock ganfka förgiftige.

§. 17. *Nicotiana*, Tobaks-Plantan; des förgiftiga ådelagtiga kraft, och at den gör folket yra i hufwudet är allmänt bekant. Med 2 droppar stark Tobaksolja, kan man i hast döda en Ratt.

§. 18. *Nerium Oleander*. Om några blommor af denna växt tagas friska in uti en Kammare, der man lägger sig at sofwa, uppfyller det rummet med en tåmmelig angenäm luft; men dödar ock tillika.

§. 19. *Ferula assa foetida*, Teuffels träd. I Persien växer detta träd, af hwilkets rot en mildlik saft utslås; den är då långt starkare och röjer med sin skarpa hwitlökslika luft, at den med warlsamhet bde brukas; Ehuru illa stinkande denna saften är, hafwa Persianerne dock want sig, at kunna fördraga denna krydda uppå sin mat.

§. 20. *Rhus Vernix*; af detta träd framqwistwar äfwen en hwitgul saft, som är ganfka förgiftig, dock ej för allo eller wid alla tilfällen. Se Prof. *Kalms* Amerikanske Resa T. 2. pag. 228.

Hexandria.

§. 21. *Colchicum*; denne växt har allt sedan *Dioscorides* tid blifwit ansed wara förgiftig.

§. 22. *Petiveria alliacea*; när Bessapen i Jamaica äta af denna

Denna växt, blifwer deras kött, smittadt af en så fördärfvad och oangenäm smak, at det ej kan nyttjas.

Ochandria.

§. 23. *Amyris toxifera*; växer i Carolina, och är et träd, som gifwer ifrån sig en svartaktig saft, hwilken är ganska förgiftig.

§. 24. *Santalum*; fins i Ostindien; *Bontius* omtalar, at då, detta trädet hugges, måste Karlen stå med wädrer, eljest är dess saft så giftig, at han får deraf allehanda underliga symptomer.

Enneandria.

§. 25. *Laurus*, Lagerbårs trädet. Alla växter i denna Class äro mycket hetande; at aqua Destillata Lauri, är dödan- de, derpå fins i Engelska *transactioner* N:o 418. §. 7. bewis, om tvåanne hustrur i Dublin som dogo deraf. Herr *Madden* och *Melliver* hafwa äfwen igenom försök bestyrkt det om hundar.

§. 26. *Rheum Rhabarber*; växer i China och Tartariet; är allmänt bekant, och brukad för dess purgerande wärkan; *Rheum Palmatum* är starkast: men nyttjas de i allt för stor dosis; kan man ock purgera sig til döds af dem.

Decandria.

§. 27. *Anagyris*, Stinkträdet; dess hembygd är Sicilien, Italien och Spanien. Bladen lukta ganska illa, och förorsaka stark hufvudvärk.

§. 28. *Cassia Senna*; Bladen af denne växt äro håftigt purgerande; den har i äldre tider ifrån *Saida* och *Mecca*, samt *Alexandria*, öfwer *Venedig* blifwit bragt til *Europa*, nu cultiveras den ock något i Italien och Frankrike. Den Persiske och Alexandriniske anses dock för starkast; försättes *Senna* med *Schrophularia aquatica*, är den lindrigare at taga in. *Acta Paris.* T. I. pag. 678.

§. 29.

§. 29. *Poinciana*; växer i bägge Indien; nyttjas uppå Caribiska öarne til lefwande häckar och hägnader. Bladen purgera starkt af detta träd; Frön af des frugt bruka Indianiske Slafwinnorne at fördrifwa sina foster, på det de ej må komma til lifs och födas til et lika uselt öde, som deras Mödrar.

§. 30. *Anacardium*; detta slags träd växer mycket i America, frambringar förgiftiga nötter med en skarp saft: men när de förut wäl och länge stekas i het aska, plåga wilsarne och äta dem.

§. 31. *Kalmia Latifolia*; des Fosterbygd är *Virginien* och *Pensylvanien*. Efter Herr Prof. *Kalms* anmärkning 2. Tom. af Des *Americanske Rese*: beskrifning pag. 176. är denne växt ganska förgiftig för Får, Kalfwar, Hästar och Kor: men för Hjortar utgjöra des blad deras förnämligaste föda.

§. 32. *Averrhoa Bilimbi* fins i Ostindien; frugten af denna växt hyser den starkaste Vegetabiliske syra, som ännu bekant är.

§. 33. *Phytolacca decandra*; växer i *Virginien*; när bladen äro spåda kan den nyttjas som Rål, men när de blifwa fullväxte, äro de förgiftige. Herr Prof. *Kalms* *Amer. Resa* 3. Tom, pag. 116.

Dodecandria.

§. 34. *Euphorbia Esula* och *Palustris*; dese växer i Frankrike och Tyskland, samt hyser den mjölklike josten, som den växten gifwer, et frätande starkt förgift.

Icosandria.

§. 35. *Psidium pyrififerum*; växer i Indien. Växten förorsaka en hårtig Mag-smärta, samt åstadkomma Obstruction.

§. 36. *Punica Granatum*; Blommorna på Granatträdet, som bär frugt, kallas på Apothequen *Cytini*; Blommorne utan frugt *Balaustia*, och skalet af Granatäpplen *mali*

corium; alle hafwa de en älsför mycket adstringerande kraft, och kunna ej utan skada til $\frac{1}{2}$ quintin intagas.

§. 37. *Amygdalus amara*; Bittermandel. Kan wäl nyttjas och fördragas af menn'skior: men ej af Hundar eller Skattor, som dö därpå. Herr Arch. Linné anmärker, at man kan döda fast en Ryttare-Häst med dem.

Polyandria.

§. 38. *Papaver somniferum*; Af denna växt tages allmänt det förgiftiga *opium*, hwilket dock Turkarne så mycket blifwit wana wid. Den bästa växer i *Ægypten*, *Natolien*, som ock i *Persien*. Det wärkar nästan som Bränwin; En först blifwer man munter och glad, sedan yr i hufvudet; de som tagit deraf stor Dosis, hänga nedersta kiäfen; *Iris* på ögat warder utwidgad; de blifwa rasande, så dåningar, Slag, döden.

§. 39. *Cambogia*; fins i Ostindien, och härpå hafwa wi en kåda eller *Gummi resina* som kallas *Gummi Gutta*; I anseende til dess resinöse rådande del, anses den vara häftigt Emetisk, som ock purgerande, och förorsaka kallbrand invärtes, om den oförsigtigt brukas, utan tillsats af någon uplösnig eller correction i *alcali Fixo* förut.

§. 40. *Thea*; när The-Buskan är färsk, äfwen som då bladen fins oråftade och gröna, äro de förgiftige.

§. 41. *Cariophyllus*, Negtlekor; de som säljas i *Bodorna*, äro ej annat än blommor med *Calyces* af denna växt. För deras skarpa och hettande natur, äro de mycket wädelige at nyttja invärtes.

§. 42. *Clematis Vitalba*; Saften i denna växt är ganska skarp och en dräppa deraf såld på hand, drager up blåsor. *Halleri* *sticp. Helv.* pag. 334. N. 1.

§. 43. *Helleborus*; den hwita är förgiftig: men ej så mycket som den swarta, hwilken allmänt brukas i Purger piller.

piller. *Hippocrates* Helleborus, förmåna någre varit *veratrum*, men som han säger den hafst *Folia Tenuia*, torde den snarare varit *Helleborus Orientalis amplissimo folio*.

Didynamia.

§. 44. *Anthirrinum* Oronticum; växer wild, i en del Europeiske Trädesåkrar; örten är giftig.

§. 45. *Digitalis* Alba; *Bærbaven* anser denna växt för förgiftig o. n. håstigt purgerande; hwilket ock *Schreber* i des Oecon och Cameral samlungen bekräftar.

§. 46. *Clerodendrum* infortunatum; växer i Ostindien. Blommorna stincka och lukta illa; är misstänkt för förgiftig.

§. 47. *Vitex* agnus castus, Munk-Peppar; förekommer på sumpiga ställen i *Sicilien* och *Neapel*; frugten har en skarp sammandragande kraft; Bladen lukta oangendamt och gör foleket yra i hufwudet.

§. 48. *Betonica*; roten af denna växt luktar illa, och är Emetisk. *Simon Pauli* berättar ock, at de som rensa sängen, där hon växer, blifwa yra i hufwudet och rusige.

Tetradynamia.

§. 49. *Lepidium* Latifolium; växer wild på fuktiga ställen i Engeland och Frankrike. Bladen hysa en skarp och brännande smak; bör sparsamt och med försiktighet nyttjas.

§. 50. *Sinapis*, Senap; är för sin skarpa och frätande smak allmänt bekant; drager i hast blåsor på huden; om den ovarsamt och mycket nyttjas förorsakar den Wåltjukan. *Lin.* Flor. Svec. N. 611.

Monadelphica.

§. 51. *Hibiscus* Esculentus; växer i bågge Indierne, hwarest af des Fröhus kokas en gele-artig sp:s, hwilken *Jacquin* anmärker ingen Europe dock utan åfkel kunna äta. *Indianske* Glaswinnorne gjöra annors misbruk af denne växt, at

at i förtid kunna frambringa halfgångna foster. Se *Bancrofts natur-geseshichte von Guiana* pag. 31.

Diadelphia:

§. 52. *Dolichos pruriens*, växer i Ostindien; skidorna bränna händerna, när de widröras, och förorsaka sveda, som brännåflor; tvättar man sig med wam, blifwer swedan större; men af olja förgår den straxt.

§. 53. *Pisum Ochrus*; fins ibland säden på den *Creta* och i Italien; desse arter äro bäste, oangenäma, och förorsaka indigestion.

Syngenesia.

§. 54. *Anthemis pyretum*; fins wild i Arabien och Syrien. Huser en skarp brännande saft, och kan ej utan wåda nyttjas inwärtet.

§. 55. *Lobelia Tupa*; växer i Peru; hela denna växten är häftigt förgiflig, samt huser des Mideliska saft, det starkast och ymnigast. Om denna saft fastnat wid fingren, och man kommer at röra ansigtet dermed; swäller det up, och går ofta aldeles förloradt.

Gynandria.

§. 56. *Aristolochia serpentaria*; växer i Virginien; är wädelig at nyttja inwärtet i stor Dosis om hon är grön och frisk. Af essencen kan ej gifwas mera än ifrån 15 til 30 dråppar. Et Species häraf *Aristolochia Clematis*, är ock Emetisk. *Ludv.*

§. 57. *Arum Virginicum*; finnes i kårer och wattugdalar; roten är ofta tjockare än en Karls arm: men då den är frisk och grön, har den så skarp och bitter smak; at den bränner som eld på tungan. Billarne wåga ock dertföre aldrig nyttja henne rå, utan anse henne för ganska förgiflig. Den nyttjas af dem dock til mat: men med den föregångna beredning, at roten samlas och lägges i en grop, eller et upgrafwit

grasvitt hjuvt bife, sedan fylles den med jord, och gjöres en stark eid derpå, at den skarpa saften tvingas ur roten, hwar-
 efter hon blifwer god, och smakar ej mindre angenäm än röts-
 terna af *convolvulus Battatas*. Se Herr Prof. och Doct.
Kalms Amer. Resa 3 Tom. pag. 66.

§. 58. *Dracontium foetidum*. Blommorne på denne
 växt, hwilken fins wild i *Virginien* och *Carolina*, stincka så
 starkt och oangenämt, at Herr Prof. Kalm berättar sig icke
 kunnat för deß elacka stank undersöka deß blommors beskaffen-
 het. *Amer. Res. 3. Tom. pag. 59.*

Monacia.

§. 59. *Croton Tiglium*; finnes wild i Ostindien; bats-
 ken af detta träd har ingen luft: men en ganska skarp äcklig
 smak; det är ock bekant under namn af *Lignum moluccanum*
 eller *Pavana*, samt hörer til de häftigaste purger medel.
Grana Tiglia som starke purgera, äro frön af denna växt.

§. 60. *Jatropha curcas*; är af samma beskaffenhet,
 som den förra; deß feta oliaktiga kärnor, äro bekante under
 namn af *Ficus infernalis*. *BanCroft*, berättar sig dock
 kunnat ätit deß frukt utan fara, allenast himnan som omgifwer
 kärnorne, och hwilken är skadelig och farlig, förut borttages.

§. 61. *Jatropha Manihot*; växer i Södra America.
 Af denne växt tilreder och bakar folket härstädes sitt mästa
 bröd, ehuru den rå och färsk är af de förgiftigaste växter.
 Roten riswes sönder på risiden, som *Potatoes*. Af det mjöl-
 ga ämnet utkramas wäl saften och sedan torckas och brännes
 det på stora Kopparplåtar eller Stenhållar, at det blifwer
 tort och brunt, hwat af sedan bakas Bröd. Om af owar-
 samhet den utkramade saften fastas ut på sådana ställen, där
 Får, Swin eller Sjederfå kunna komma åt, at dricka deraf,
 dö de strapt. *Merian: surin T. 45.*

§. 62. *Ricinus communis*; fins i Indien, Africa och
 Södra

Södra Europa. Frön äga både en häftigt äcklande och purgerande kraft.

§. 63. *Sterkula Foetida*; växer i Ostindien. Blommorna hafwa en försträckelig stark och stygg lukt.

§. 64. *Hippomane Mancinella*; fins på Caribiske öarne; af trädets bark silas sig ut en hvit mjölklik saft, hvaraf hwar droppe i et ögnablick, drar up blåsor i huden på hand och annorstädes.

19
§. 65. *Hurra Crepitans*; växas i Mexico och Jamaica. Frön hafwa samma förgiftige värkan, som *Ricinus* §. 62. Likaledes förhåller det sig ock med *cucumis colocynthidis*.

Diacia.

§. 66. *Excœcaria*; växer i Amboina; detta träd, besynnerligen dess qvistar, hysa ymnigt en skarp mjölklik saft, som är giftig. När Holländske Matroserne under en söresa, högg ovarsamt af detta träd, at saften spruttade dem på händerna, updrogs deraf straxt stora blåsar; kom det i ögonen blefwo de stockblinde.

§. 67. *Dioscoria Triphylla*; finnes wild på Malabariske kusten. Är af de förgiftigaste växter i naturen; Ty om en dräppa af dess skarpa saft, faller på hand, drages deraf icke allenast straxt up blåsor med sweda, utan faller ock sielfwer huden af; detta oaktadt förstå de willa Indianerne icke dess mindre at deraf tilreda sig en nyttig spis. De skära roten af denne växt i stycken, lägga dem 24 timmar i warm aska, hwarpå de uptagas och askan afföljes med watten. Sedan famlas rötterna, lägges i en korg eller annat kärl, och öses på dem alt Hafs-watten hwaruti de ligga 2:ne dygn, under tyngd af pålagda stenar; derefter tages de up, sköljes rena med sött watten och torkas i Solen. Vidare pågutes de sönderskurna rötterna än flere gånger Hafs-watten, och torkas emellan åt, för än de, med säkerhet kunna nyttjas. *Dioscorea Alata* är min-
dre

dre förgiftig; brukas på flere orter i Indien til bröd; den måsta bitterheten och skarpan utläsas med watten äfwon af denne wäxt förän den brukas. Se *Rumph. Amboin. T. 128. Rbed Malabar*, pag. 71.

§. 68. *Coriaria myrtifolia*; växer i negden omkring Montpellier. Herr *Sauvages* i des Nossolog. Method. Tom. 2. påstår vären af denne växt vara ganska förgiftige; En man som i stark törst åt en dras 11 bär, har bliswit röd af Eclampsie och bliswit i hast derpå död. Han anmärker at Götter och Anorne af naturens drist, äkta sig at äta af desse bär, hwilket senare dock efter Herr *Læstings* berättelse en del Spanska och Italienska Naturkunnige nefat, samt har Herr *Minuart* anfördt, at på Pyreneiska bergen Anorna begärligen utan skada äta des bian. Vären tyckes alltså vara hufwudsäkeligen förgiftige.

§. 69. *Menispermum cocculus*. Växer i Ostindien; frugten på detta träd, hyser en skarp saft; om deraf något inblandas i Brödbitar til Fäbete, bliswa fiskarne sedan de ätit deraf, så yra och matta, at de flyta uppå watten, och kunna tagas med handen. En på detta sätt fångad fisk, kan dock sedan utan skada ätas.

Polygamia.

§. 70. *Musa Troglodytarum*; växer på *Moluckiske* diarne. Frugten och hela växtens stam, hyser en blodröd saft, kan ej nyttjas med säkerhet rå, förän den stekas något uti warm aska, har då äfwon en äklig och klibbrig smak.

§. 71. *Veratrum album*; Pruströt; denne är i synnerhet förgiftig, wårder derved och aldrig för sin håstigt purgerande wårkan förskrifwen, at i substancia nyttjas inwårtes; den växer måst i Ryssland och Sibirien.

§. 72. *Ficus Carica*; Så angenäme och föddande Fikon i allmänhet äro, så skadeliga fins de, som i kalla Climater fram-

frambringas och hvilka äro omogna. De som i Södra orter-
ne måst lesiva af Fikon och äta dem mycket, besväras af en
stinckande svett, som ofta slutar sig med obotelige swulster och
kräftan. Herr Arch. von Linnés *Amen. Acad. Vol. I. p. 45.*

Cryptogamia.

§. 73. *Lycoperdon Cervinum*; kallas af Dykarna Zirsel-
Truffel, fins måst i Böhmen och Schlesien; denne swamp
har en förgiftig narcotisk lukt, samt äger en håfzig hettande
och stimulerande wärkan, hwarom mera kan jämföras *Gle-
ditsch method. fungorum pag. 156.*

Swenske Förgiftige Wårter.

§. 1. *Aconitum Napellus*, Stormhatt; wårer på någre
ställen omkring Falun; är af Sveriges förgiftigaste wårter;
Dioscorides har haft sig redan bekant des skadeliga wårkan.
Des rötter om de förtåras, dödar Menniskjor, Boskap, Får
och Getter; Hästar, som ackta sig för des blan och ej äta
dem utan då de äro torra, utställes minst i wåda för den
samma. Efter *Strahlenbergs* usago i des beskrifning om Nord-
Östliga delen af Europa och Asien pag. 309. så blanda Ryss-
arne röttren af denne wårt i förtbitar och åtlar, samt döda
dermed Bargar. *Aconitum Lycoctonum*, eller den gula
Stormhatten, som fins i Medelpad, Angermantland och Lapp-
marken, är mindre förgiftig: men des Decoct dödar äfwen
flugor, och flere slags ohyra på sånaden

§. 2. *Cicuta Virola*, Språngörten; *Fen. Isoyrti*. Den-
ne wårt är förgiftig både för menniskjor, Boskap och all få-
nad, em af roten något ätes; wårer wid insidar, samt ätar
och bäckar, och borde efter hand utrotas; ty den förgiftar äf-
wen ibland, sielswa watten i små bäckar och wattungölar.

§. 3. *Datura Stramonium*. Denne skadeliga wårt
har nu mera inrotat sig uti och i negden omkring wåra mästa
Städer,

Städer, hwarest den tilfåktigt wis igenom utlåndske frön blif wi: forplantad, samt wåxer nu såsom wild, åfwen här i Åbo. Des frön åro i synnerhet förgiflige. *Kempfer* i sine *amenitates exoticæ Fasci III. pag. 652.* anför nog bewis derpå, åfwen som i *Essais ond observations before à soc. Edinb. Vol. II.* och i Professor *Schæbers* *Oecon. och Cameral Samslungens 6 Theil pag. 296.* bestyrkes at folk beklagetligen hastigt blödt af denne wårts owarfammas nyttjande.

§. 4. *Hyoscyamus Niger*, Bolm-örten; wåxer ofra, i synnerhet i Ståderne omkring gator och gårdar. Ei mindre des rot än i synnerhet frön åro nog bekanta för des förgifliga wårkan. Af *Haller* i des *Enum. Stirp. Helvet. pag. 513.* wises och huru den wårkar ån med raserie en orwåntlig sömnsaktighet och döden, ån förorsakar den ock fel på minnet och syn, såsom *van Swieten* och *Sloane* med flera det anmärkt. Lägges des rötter på flere ställen i huset, dödas dermed möß och rottor.

§. 5. *Æthusa Cynapium*, wild *Persillia*, wåxer som orgrås i wåra Kryddgårdar; man bör akta sig för des rötter, at i mistag de ej nyttjas. Herr *Buchner* i sine *miscell.* af år 1729. anförrer rön om twånne barn, som åto af des rot; den ena dog och den andra blef galen. Efter *Doctor Schrebbers* och andras anmärkning, är denne wårt mera skadelig för menniskior ån bostapen.

§. 6. *Oenanthe fistulosa* och *crocata*; Bågge desse species wåra hos oss endast i Skåne; den senare är i synnerhet förgiflig för menniskior, såsom af *Berhave*, *Stalpart*, *wander viel*, och i *Engelsk Tranact. N:o 238.* det bestyrkes; om man endast gnuggar och luktar på bladen af *Oenanthe crocata*, får man en stark yxa i hufwudet. *Van Swieten.*

§. 7. *Conium maculatum*; wåxer på flera ställen i Landet: men tyckes hos oss ej vara så förgiflig, som utrikes; denna anses måst likna *Dioscorides* och de åldres *Cicuta*, och

wara den, hwilken *Lucretius* säger ej skada getter. Får, har Herr Präses äfwen sedt äta den begärligt, utan all skada. Torde wara mera skadelig, för menniskior, än fånaden.

§. 8. *Daphne Mezereum*, Rällarhals. Växer i sundar, under backar och berg; är ganska förgiftig och häftigt purgerande. I roten och bärn är största wårkan. Se *Sebber Oecon.* und *Cameral Sammlungens* 6 Th. II. Sex bär kunna döda en warg, och 12 gran deraf en menniska. *Linneés Flor. Svec. N.* 338.

§. 9. *Mercurialis perennis*; på Stånd, Gottland och flere ställen i Sverige fins den. Ej mindre för får än menniskior är wårken skadelig och förgiftig. Af Herr *Sloan* fins i Engelska Transactionerne flere bedröfweliga bewis derpå; Af Grækska och Romerska naturkunnige tyckes den i 15 och 16 Seculo ännu ej warit känd för des skadeliga wårkan. Sjelfwa *Dioscorides* råd r til des inwårtes bruk, under namn af *Cynia* och *Cynocrambe*.

§. 10. *Pballus impudicus*; Stinkswampen. I Thyringen brukas denna swamp uptonkad, såsom et starkt *Aphrodisiacum*: men stimulerar för starkt, och förorsakar missfall; af Herr *Rothman* är den funnen i Smålen. *Acta Stockh.* 1742. och af Herr Präses 1755 uppå en holme wid Ratumo Stad; den luktar och stinker såsom det wårsta aas i Skogarne, förorsakar yphet och feber igenom sin starka lukt hos menniskior, och gifwer anledning til swåra Bostaps sjukdomar, der den til myckenhet finnes.

Swenske Wårter, som i mindre mon äro skadelige.

§. 1. *Lolium Temulentum*; frön af denne wårt, anses för något skadelige, då den såsom en swingel art, til myckenhet fins ibland Korn, och deraf bakas bröd. Brygges af et sådant

dant Korri dricka, förmenes deraf förorsakas swindel och stark hufvudvärk, Flor. Svec. 38.

§. 2. *Sium Latifolium*; växer i synnerhet til någon mängd i Skåne och Wermeland; äta Kor och Kallwar af dess rot, må de illa deraf.

§. 3. *Asarum Europæum*; är en inhåmst Medicinalväxt, som brukas på Apothequen. Dess rot är Emetisk, och til något stor Dosis nyttjad, purgerar äfwen starkt. Både warfamt brukas.

§. 4. *Euphorbia Helioscopia*; hela detta örteslägtet, som gifwer en hwit mjölklik skarp saft af sig, är för människor och djur något skadelig, *Euphorbia officinalis*, hwilken wi hafwe ifrån Æthiopien och de hetare orter i Africa, är til skarpa wårst, så at den drager up blåsor i huden, förskrifwes och deraf före utan Correction aldrig inwårtes.

§. 5. *Actea Spicata*; Paddbår; Herr Arch. von Linné in Flor. Svec. N. 464. anser båren af denna växt wara förgiftige. Herr Profess. Spielman i dess Dissertatio de plantis venenatis håller före henne wara offhuldig för en slikt misstänka; Som örten är Polyandrist, och växer på fuktiga skogrika ställen, är det dock säkrast at intet äta dess bår.

§. 6. *Chelidonium majus*, Swalörten; lysar en gul bitter och frätande saft öfwer allt i hela växten; kan utwårtes nyttjas wid flere tilfällen med förmån; men ej utan wåda inwårtes.

§. 7. *Anemone Nemorosa*; Zwitsippa. Växten lysar en skarp saft, och anses förorsaka Hæmaturie hos Boskapen, på de orter hon växer ymnigt. Linn. Skånska Res. pag. 370.

§. 8. *Ranunculus*; Ehuru de mästa af detta örteslägtet misstänkas wara skadeliga i någon mån för kreaturen, så äro dock *Ranunculus sceleratus* och *Bulbosus* af dem alla, de förgiftigaste.

Med

Med den förra plåga Tiggare i Engeland draga up blåsor och sula ser på händer och fötter, at förtjena så mycket mer andras medömtan. Mången Soldat, har ock med denna värt skaffat sig först sura ben och leden affjed. Detta species tros äfwen af några wara *herba sardoa Dioscoridis*. Om den senare anmärker åter *Krafft* i des experimentis de nonnullorum ranunculorum venenata qualitate, at den allmänt borde brukas i stället för Spansk fluga, emedan den i hast och utan särdeles smärta drager up blåsor i huden.

§. 9. *Anthemis Cotula*; är en bitter skarp ört, har en stark oangenäm luft; bör med försiktighet nyttjas.

§. 10. *Agaricus muscarius*, Sluggswampen; dödar flugor och wägglöf samt skämmer mjölken hos Kor.

Swenska Wårter, som misstänkas, at wara något skadelige.

§. 1. *Pinguicula vulgaris*; Tätgräset. Saften dödar ohyra ur hufwudet på barn, och annors; misstänkes af Engelsmännen at skada Fåren.

§. 2. *Sambucus nigra*; Barken af detta träd, i synnerhet af roten, som ock första bladskätten äckla något, och wäja en purgerande kraft. Bären förmenas döda Höns.

§. 3. *Phellandrium aquaticum*; Kan efter Herr Arch. von Linnés råd i des Skånska resa, ätas utan fara af Hästar; men misstänkas dock ibland kunna förorsaka krampen hos dem för *curculio paraplecticus* skud, hwilken den ofta ymnigt hyser.

§. 4. *Myosotis scorpioides*; när den växer på suktiga ställen, tror man den wara skadelig för Får. *Linnés Gottl. Resa. pag. 335,*

§. 5. *Evonymus Europæus*, Alster, Benwed, växer i Skåne och Dland; frugten misstänkes skada Får. *Svenckfeld.*

§. 6. *Dro-*

§. 6. *Drosera rotundifolia*, Daggörten; *Barthol.* och *Raijus* hafwa ansett denne växt vara skadelig för Får; när mjölken stänmes för Kor, af det de ätit mycket swampar, förbättras den, om mjölken filas igenom blan af denna växt.

§. 7. *Allium ursinum*, Ramslöken; fins i Skåne och Väster-Göthland; när Kor äta den mycket, får deras mjölk en obehaglig Löksmak.

§. 8. *Anthericum Osmifragum*, Nagräs. *Barthol.* i *Acta Danica*, anser den skadelig för Boskapen, och Småländske Bonden misstänker örten vara farlig för Får.

§. 9. *Juncus Pilosus*, Itogh som ock *squarrosus*; hvilkens senare växer på karragtiga tusvor, misstänks vara skadelig för Får.

§. 10. *Polygonum Hydropiper*; växtens blad huser en skarp bitter smak; misstänks vara osund för Kreaturen.

§. 11. *Ledum palustre*, Squattira; när dess blommor brukas på drieka tros den förorsaka hufvudvärk.

§. 12. *Prunus Padus*, Hägg; Bladen och barken af detta träd kunna Hästar ej fördraga för dess lukt.

§. 13. *Nymphaea Lutea*; Näckrotten, dödar Sirsor och Torackor; förmenes och förorsaka dynt hos Swinkreatur.

§. 14. *Trollius Europæus* är misstänkt vara något för giftig.

§. 15. *Aquilegia vulgaris*; växer wild i Skåne wid Gafskusterna; frön gifwes in åt barn för utslag i hufvudet, til $1\frac{1}{2}$ Scrupel: men tager man större Dosis, kunna de taga döden deraf. *Linnes Flor. Svec.* 478.

§. 16. *Mentha arvensis*, Åkermynsta; I fall i brist på annat foder, Kor tillgripa och äta denne växt til någon myckenhet, astager mjölken i hast, äsven som den blifwer o- tjentlig til Ostgörning.

§. 17. *Ambirrinum* *Linaria*, Slugblomster; om dess saft

fast blandas i mjölk, dödar den flugor; mistänkes wara förgiftig.

§. 18. *Tblaspi arvense*; när Kor och Orar mycket äta deraf, får mjölken och desse Kreaturs föt en ganska oangemån smak.

§. 19. *Raphanus raphanistrum*, Krampfrö; Herr Arch. von Linne påstår i Desß *Dissertatio de Raphania*, at denne wäxt förorsakar krampsiukan; men Herr Prof. Spielman i desß *Disput. de Vegetabilibus venenatis* anmärker, at ehuru denna Aferräticka wäxer til ymnighet ibland säden i Elsas, har folket dock där ej ringaste olägenhet deraf.

§. 20. *Sonchus Alpinus*; Renarne i Lappmarken äta begjäriligen denne wäxt; men hos Kor främjar den en oangemån smak i mjölken.

§. 21. *Artemisia absinthium*, Malört; äta Fären mycket deraf, blifwer deras föt bäst.

§. 22. *Myrica Gale*, Pors; när det brukas på dricka, gör det hufwudwärf, såsom detta af Porsöl är bekant.

§. 23. *Cannabis*, Hampa; luktar man mycket på denne wäxt, när den står i wäxt, blifwer man deraf yr i hufwudet.

§. 24. *Taxus baccata*; Tdegran; I vår tid anser ingen för wädeligt at sitta i desß skugga, fast *Plinius* och *Dioscorides* trodde det. At desß blan dock ej äro sunda för kreaturen, twes Profess. Schrebers rön utmärka i *Oecon. und Cam. Sammlung*. 6 Theil pag. 253.

§. 25. *Populus Tremulus*, Asp; om Fären äta och födas med mycket Aspblöf, falla de i hast all ullen.

§. 26. *Equistum palustre*, Rånegräs; anses i synnerhet skadelig för Hästar, hos hwilka den tros wärka krampen, eller at de blifwa Slagrörda i länderne; Torde dock hållre härröra af *Curcutio paraplecticus*, som äfwen ofta finnas mycket i denna wäxt. När Kor mycket äta af Skåstegräset, *Equistum hyemale*, blifwa de ömtrante, äfwen som hos Fären denne wäxt förmänes förorsaka missfoster.